

7. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие / В.А. Маслова. – М.: Флинта; Наука, 2011. – 296 с.
8. Милик О. В. Вербалізація концепту 'здоров'я' в латинських пареміях [Електронний ресурс] / О. В. Милик // Мовні й концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46 (2). – С. 514–522. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks\\_2013\\_46\(2\)\\_62](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_46(2)_62)
9. Народ скаже – як зав'яже: Українські народні прислів'я, приказки, загадки / упоряд. Н. С. Шумати. – К.: Веселка, 1971. – 365 с.
10. Туленинова Л. В. Концепты «здоровье» и «болезнь» в английской и русской лингвокультурах: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 – типологическое, историческое и сопоставительное языкознание / Л. В. Туленинова. – Волгоград, 2008. – 248 с.

### **Печеникова Л. Н. Вербализация концепта 'здоровье' в украинских паремиях.**

#### **Аннотация**

*В статье рассматриваются особенности вербализации концепта 'здоровье' в паремийных единицах украинского языка, определяются разноуровневые репрезентанты языковой объективации концепта в аспекте культурноспецифической характеристики, его образная и ценностная составляющие.*

**Ключевые слова:** украинская фразеология, паремии, концепт 'здоровье', лингвокультурология, лингвокогнитология, лингвальные средства.

### **Pechenikova L. N. Verbalization of the concept 'health' in Ukrainian proverbs.**

#### **Summary**

*The article deals with the opinion that phraseological units are the explicator of the culture of a certain ethnos. Paremia is an embedded into a language cultural code that fulfills the role of treasury and the instrument of human experience transfer. The notion of human health and disease refer to the fundamental basis of an implicit value system that determines the human existence ethos and worldview.*

*The purpose of the research is to determine the specificity of linguistic objectification of the concept 'health' in Ukrainian proverbs and sayings. The object of the study are lexical units of the verbalization of the concept 'health' in the Ukrainian language. The subject of the paper is to study the peculiarities of linguacultural aspects of the concept 'health' in Ukrainian proverbial discourse.*

*The analysis of the paremiac material led to the conclusion that the 'health' concept in the worldview of Ukrainians occupies an important place in the conceptual sphere. It has a broad thematic classification which is characterized by a complex and multilevel structure. The author highlights that the concept 'health' is closely interrelated with the concepts 'value' and 'good' which are actualized by joint lingual means. The characteristics of physical and mental health in the context of paremia are syncretic as they have a common verbalization. The studied paremias are distinguished by a high level of derivational development and they represent important life situations.*

*The author considers further research on the chosen problems in the analysis of paremias with the connection of lexical, grammatical and stylistic characteristics as well as their influence and usage in various spheres of life.*

**Key words:** ukrainian phraseology, paremias, concept 'health', linguoculturology, linguo-cognitology, lingual means.

УДК 316.77:811.161

**Піддубна Н. В.,**  
**кандидат філологічних наук,**  
**доцент, докторант кафедри української мови**  
**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди**  
**E-mail: piddubnan71@gmail.com**

### **САКРАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ ПОВЕДІНЦІ Т. ШЕВЧЕНКА**

*У статті розглядаються особливості уживання українських сакральних мовноетикетних формул в епістолярії Т. Шевченка як вияву релігійності українського народу загалом і самого поета як релігійної мовної особистості зокрема. Показано, що активне використання в листах фразеологізованих, переважно вигуків, звернень до Божої сили певною мірою зумовлене тенденцією до писемного фіксування Кобзарем «живої» народної мови, прагненням максимально інтимізувати епістолярне спілкування. За їх допомогою поет не лише виявляє широку гаму почуттів, моделює різні мовленнєві жанри, а й виражає власне шанобливе ставлення до Бога як до найвищої сутності.*

**Ключові слова:** сакральні мовноетикетні формули, мовна особистість, фразеологізм, вигук, «жива» мова, епістолярій, інтимізація, мовленнєвий жанр.

В останні десятиліття україністика збагатилася низкою досліджень епістолярної спадщини тих українців, чії постаті нині називаємо знаковими в розвитку вітчизняної науки, культури чи мистецтва. Це переважно праці літературознавчого характеру М. Коцюбинської, С. Кіраля, Ж. Ляхової, В. Пустовітта ін.

Активно досліджують мову листів і мовознавці, що відображено, зокрема, у працях С. Богдан, Т. Космеди, М. Мозера, Н. Піддубної, Р. Трифонова та ін., які присвячені вивченню епістолярної поведінки Л. Боровиковського, Є. Гребінки, Т. Шевченка, Ю. Федьковича, В. Стефаніка, І. Франка, П. Тичини, В. Стуса, К. Білокур, А. Шептицького, В. Сімовича, Лесі Українки, С. Руданського та ін. Така зацікавленість у дослідженні епістолярію цілком умотивована, адже, як влучно підкреслила М. Коцюбинська, листи – це «інтелектуальний продукт особливого роду», це «своєрідний синтез *ratio* й *emotio*. Явище межове – на зіткненні різних аспектів і «жанрів» людської поведінки, різних рівнів самоусвідомлення людини. Від здійснення суто житейських «приземлених» комунікативних функцій – до самоцінних виявів духу. <...> Сповнені неповторного аромату (епохи, середовища, людської індивідуальності), багатозначні, непередбачувані, як кожне поліфункціональне межове явище, що живиться від різних джерел і виборює своє – осібне – місце в царині людського духу» [4, с. 11–12].

Листи є неоціненним джерелом для низки лінгвістичних дисциплін, оскільки епістолярій дає безцінний матеріал для дослідження мовної поведінки тієї чи тієї людини, характеризує постать як мовну особистість, розкриває чинники її становлення, показує вплив на неї мовного колективу й, відповідно, певної мовної особистості на мовний колектив. Дослідники зазначають: «Для науковця особливим постає відношення *мовна особистість* ↔ *мовний колектив*, де перша завжди підпорядкована активному впливу останнього, хоча необхідно враховувати і зворотню дію, оскільки активна особистість з її мовним потенціалом істотно впливає на загальномовну стихію колективу. <...> Більше того, інколи мовні особистості встановлюють мовні пріоритети, мовні цінності не тільки в мовному колективі, а й *загальнонародні* ↔ *загальнонаціональні*. Підтвердженням цього є, наприклад, функційний статус мовних особистостей Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Івана Франка, Вука Караджича, Олександра Пушкіна, Юліуша Словацького та ін.» [2, с. 24].

Отже, мова листів Т. Шевченка хоч неодноразово й була у фокусі наукових досліджень, однак її вивчення досі залишається актуальним, оскільки містить інформацію про його мовну поведінку, про нього як про самотню мовну особистість. Важко не погодитися із С. Єфремовим, який у передмові до «Листування Тараса Шевченка» влучно зазначив: «Історію свого життя власними словами розповідає він окремим людям і шматочками у своїх листах. Простота і щирість тону, ясний розум і надзвичайна глибина та благородство натури – ось справжній образ Шевченка, як він показується з цих документів. Легко, природно, сам того не помічаючи, несе він свою геніальність і осяває нею сотні людей, що мали щастя бути з ним у листових зносинах.<...> Геніальна простота його імponує, скоряє людей, осяває їх своїм промінням, – і вони це почувають і немов сами до його підтягаються, коли до його пишуть. Шевченкове листування – така книга, що й досі захоплює і хвилює читача тим широко-людським елементом, яким так густо ції сторінки оповито» [6, с. 43]. Одним із засобів створення таких «широ-людських елементів» у листах є сакральні мовноетикетні формули, що їх поет увібрав з уст свого народу.

Метою цієї розвідки є дослідження особливостей уживання українських сакральних мовноетикетних формул в епістолярії Т. Шевченка як вияву релігійності українського народу загалом і самого поета як релігійної особистості зокрема.

При читанні епістолярію Кобзаря одразу впадає в око велика кількість ужитих лексичних одиниць, що належать до релігійної лексики, тобто лексики, що позначає релігійні поняття, стосується релігійних обрядів, свят, осіб, що проводять ці обряди, тощо. Безперечно, певна частина цього лексичного шару вжита Т. Шевченком у складі вигуків – традиційних мовленнєвих етикетних формул, що, за Д. Овсянико-Куликовським, часто мотивовані соціальними почуттями, зокрема почуттям релігійності [7, с. 43]. Такі вигуки передусім функціують у релігійних актах мовлення (молитвах, заклинаннях, замовляннях тощо) і на противагу багатозначним первинним вигукам, як зазначає Т. Космеда, «виражають, як правило, позитивні емоції (вони вміщують компонент *Боже! Господи!*) або негативні (порівн. *До біса! Чорта з два! Чорт забори! Що за чорт! Дідько! Дідько його знає!* та інші)» [3, с. 86].

Хоча й вигуки, мотивовані релігійним почуттям, також можуть бути багатозначними і застосовуються в різних життєвих ситуаціях, напр.: *Бог дасть (Дасть Бог)* – уживається як: а) підбадьорення; б) відмова тому, хто просить що-небудь (у цьому значенні використовують також синонімічний вираз *Бог заплатить*); *Бог з тобою (з вами)* – уживається: а) на означення здивування, заперечення, докору тощо; б) як заспокоєння у значенні «не треба (гніватися, сердитись,

плакати, робити необдумані вчинки»); **Борони (боронь) Боже!; Крий Боже!; Не дай Боже! (Не дай Бог!); Не приведи Боже!; Нехай (хай) Бог боронить (милує)! –** слугують для вираження небажаності, заперечення чого-небудь; **Слава Богові (Богу) –** у значенні: а) присудка – добре, гаразд; б) вставних слів – нівроку, далєбі, як видно [10].

Ім'я Ісуса Христа порівняно нечасто трапляється у вигуківих формулах як у мовленнєвому етикеті українців, так, відповідно, і в листах Т. Шевченка. Зокрема, уживається як початкова формула усталеного ситуативно обмеженого **великоднього вітання**: **«Христос воскрес! Друже мій єдиний! Поки Христа дочекаються, то я тим часом допишу оцей нікчемний лист»** [6, с. 119].

Однак інші найменування Всевишнього вживаються набагато частіше у складі усталених формул **як наполегливе прохання зробити щось**: **«Не здивуйте, Бога ради, що на такому клаптикові пишу до вас, бо в цьому божому краї папір поштовий навдивовижу»** [6, с. 32]; **«Ще ось що: напишіть мені швиденько, в ім'я Боже, що робиться в самих воскресних школах?»** [6, с. 249], що часто передують власне проханню (Бога для, Бога ради, ради Бога (ради самого Бога), ради самого Бога и всех святых его): **«...>ради великого Бога, й високого неба, і широкого моря, не сердьтеся на мене»** [6, с. 57]; **«<...>та бога ради напишіть що-небудь про В. Н.<...>»** [6, с. 80].

Моделюючи мовленнєвий жанр **вибачення**, Тарас Шевченко включає в нього елементи комунікативного жанру **прохання**, поєднуючи при цьому «дві опорні лексеми» [1, с. 43]: **«Во ім'я Господа, вибачайте мені за те, що я вам пишу тепер коротенько, бо ніколи»** [6, с. 250]; **«Подякуйте і ви за мене Ілію Івановича – за його благородную щедроту! А мені, Бога для, вибачайте!»** [6, с. 99]; **«Во имя господне, вибачайте мені за те, що я вам пишу коротенько»**[6, с. 250].

Більшість типових узуальних народнорозмовних **побажань** у листах Т. Шевченка створена на основі опорних лексем **Бог** або **Господь** (**нехай Бог помагає, нехай Бог пошле, дай Бог (Боже), пошли Господи** та ін.), оскільки «здійснення побажань на переконання Шевченка, є благодаттю і милістю Божою» [1, с. 45], що, як видається, підтверджує глибоку релігійність Т. Шевченка: **«Нехай тобі Бог помагає на все добре»** [6, с. 107]; **«Нехай вам Бог пошле того, чого ви самі собі просите»** [6, с. 107]; **«Дай Бог ему всего того, чего он сам себе желает, а нам с тобою дай Боже еще раз увидеться в этой жизни»** [6, с. 116]; **«<...>пошли вам, Господи, силу и долголетие <...>»** [6, с. 137] та ін. Подекуди побажання поєднуються з інтенцією прохання, напр.: **«Іноді побажальний вираз є частиною складнопідрядного речення, головна частина якого представлена формулою прохання»** [1, с. 46], напр.: **«Молюся богу, щоб послав здоров'я Надії Дмитрівні і радість всьому дому вашому»** [6, с. 87], порівн.: **«... молю господа о ниспослании вам всех благ»** [6, с. 92]; **«молю господа милосердного послать тобі долголетие и здоров'я, на славу нашої преславної України»** [6, с. 191] чи подяки за прихильне ставлення до нього: **«Нехай вас бог так не забуде, як ви не забули, не покинули мене, безталанного на чужині в неволі»** [6, с. 167].

Частотними в листах Т. Шевченка є етикетні вирази **Бог з ним, Бог їм звидить, Бог йому суддя, так Богу угодно**, що вживаються як утішання, примирення, згода: **«Как живописца я его не знаю, а как человек он дрянн, это я знаю; но Бог с ним»** [6, с. 126]; **«Зовуть мене ентузіастом, сіреч дурнем. Бог їм звидить. Нехай я буду і мужицький поет, аби тільки поет, то мені більшого й не треба»** [6, с. 63]; **«Грешно так оскорбляют бескорыстное непорочное искусство. Бог ему Судия»** [6, с. 206]; **«Что делать, так угодно Богу. Видно, я мало терпел в моей жизни»** [6, с. 78]; **«<...>и вообразите мою муку: хуже казарм, а эти люди (да простит им Бог) с большой претензией на образование и знание приличий, потому что некоторые из них из Западной России»** [6, с. 107].

Як і прийнято у традиційній комунікації українців, присягаючись, намагаючись переконати свого адресата в тому, що все, сказане ним, правда, Т. Шевченко вживає вигуки-божіння **йй-богу, ей же богу**, що їх «мовці використовують, переважно для підтвердження власного вислову, особливо тоді, коли співрозмовник сумнівається в почутому. Це – мовленнєві фрази, які не потребують, щоб хтось на них відповідав, хоча звернені до конкретної особи» [18, с. 156], напр.: **«Коли не зберу грошей, щоб поїхати за границю, то зберу так, щоб приїхати в Академію, бо, йй-богу, хочеться вчиться»** [6, с. 78]; **«Яка це тобі сорока-брехуха на хвості принесла, що я тут нічого не роблю, тільки бенкетую. Брехня, ей же богу, брехня»** [6, с. 198].

На нашу думку, «активне використання в листах Т. Шевченка фразеологізованих, переважно вигуківих, звернень до Божої сили певною мірою зумовлене тенденцією до писемного фіксування «живої» народної мови, прагненням максимально інтимізувати епістолярне спілкування» [8, с. 100] й одночасно вираженням глибокої пошани до Бога, сприйняття його як найвищої сили.

Так, часто вживаними є вигуки **Боже, Боже мій, Господи**, що передають різні емоційні й, на відміну від релігійних мовленнєвих актів, переважно негативні стани, а саме: відчаю, емоційного страждання, розчарування, порівн.: **«Но, Боже, как жалко я занимаюсь этим новым для меня**

искусством: в казарме, где помещается полная рота солдат; а про модель и говорит нечего» [6, с. 111]; «<...> я страшно мучуся, бо мені заперещено писати і рисувати, а ночі, ночі! **Господи**, які страшні та довгі!... та ще й у казармах» [6, с. 80]; «**Боже мій! Боже мій!** Який тяжкий та довгий рік!» [6, с. 86]; «*Перейшов я двічі всю Киргизкую степ аж до Оральського моря, плавав по йому два літа, Господи яке погане! Аж бридко згадувати!*» та ін. Однак у листах Т. Шевченко вживає також і для вираження позитивних емоцій, захвату, порівн.: «<...> я с ним повел только вечер, т. е. несколько часов, самых прекрасных часов, каких я уже давно не знаю. Мы с ним говорили, говорили и, **Боже мой**, о чем мы с ним не переговорили!» [6, с. 108].

Подекуди ці вирази вживаються як риторичні звертання, апелювання до Всевишнього, порівн.: «<...> **о Господи!** Удесятери мои муки, но не отнимай надежды на часы и слезы, которые ты мне ниспослал чрез своего ангела!» [6, с. 66].

Для вираження **небажаності, заперечення, застереження** Т. Шевченко активно використовує традиційні божіння-побажання **крий боже** та божіння-застереження **не допусти Господи, спаси Господи**, порівн.: «<...> нікому в світі я тепер так не завидую, як малярам і Глафірі Івановні, а може, вона покинула, **крий боже, малювати!**» [6, с. 84]; «<...> с отходом моим в степ я должен буду опять прекратить переписку с вами и, может быть, на много лет – а может быть, и навсегда! **Не допусти Господи**» [6, с. 92]; «*Можете ли вы что-нибудь написать, чтобы мне было не по сердцу? Спаси вас, Господи, от таких мыслей!*» [6, с. 131] та ін.

Як і прийнято в українській лінгвокультурі, з метою застереження Т. Шевченко використовує традиційні етикетні формули **крий мати Божя, крий мати Господня**, що є вербалізацією християнських уявлень про Богоматір як заступницю й покровительку, яка захищає християн, покриваючи їх своїм омофором, порівн.: «*Чи не сердилися ви на мене часом? або, крий мати божя, чи не забули мене безталанного?*» [6, с. 87]; «<...> давно ми не бачились, та не знаю, чи й побачимось швидко, а може, й ніколи. **Крий мати Господня!**» [6, с. 93].

Традиційним є й використання вигуку **Бог (святий) (його, їх) знає**, що є своєрідним маркером невпевненості у висловлюваному, припущення, порівн.: «*А тим часом старіюсь, і постійно болю, Бог его знает, от чего это? Должно быть, з нудьги та неволі*» [6, с. 113]; «*Я сам хотел писать ему, да боюсь: Бог его знает, может бать он еще и рассердился, что как, дескать, смел солдат себе позволить то и то...*» [6, с. 102]; «*Сам не писав нічого, бо мені було наказано писати. А тепер уже і Бог святий знає, чи напишу що-небудь путне*» [6, с. 164]. Однак вираз тільки **Бог (святий) знає** вживається для висловлення вищого рівня переживання певної емоції, напр.: «<...> то напишіть до мене хоч стрічечку, бо **тільки бог святий знає**, як я радію, коли дійде до мене хоч одно ваше слово з моєї бідної країни» [6, с. 87].

Для **підбадьорення, омовлення надії на Божу допомогу** в листах уживаються традиційні для української лінгвокультури вирази як **дасть Господь (милосердний)**: «*Як дасть Бог, дождуся з корпусного штабу отпуску, то думаю навпростець через Астрахань ушкварить на Чорноморію. <...> Як дасть Господь милосердний, приїду сам на Січ, то, може, ще який-небудь привезу тобі гостинець*» [6, с. 163]; а вигуківі формули **дякувати Богу, слава Богу** виражають **схвалення, вербалізацію почуття віхи, задоволення кимось або чимось**: «*У нас, благодарить Бога, снігу і не видно було*» [6, с. 119]; «<...> ревматизм, цингу перетерпів, **слава Богу**, а тепер зуби і очі так болять, що не знаю, де дітись» [6, с. 83].

Складником українського мовленнєвого етикету можна вважати й мовленнєві формули на зразок: як (що) **Бог навчить**, як **Бог на розум (на думку) пошле (положе)** – «як вийде, як хтось уважає за потрібне», що їх неодноразово використовує Т. Шевченко в листах, які містять прохання: «*Мені самому здається, що лучше взяти на посесію; а тим часом роби, як тебе Бог навчить, якщо треба буде грошей, то пиши*» [6, с. 230]; «<...> а на папері тім пишіть вже ви, що знаєте і **що вам Бог на розум пошле**» [6, с. 222]; «*Зробіть, як знаєте і як вам Бог на розум пошле*» [6, с. 228]; «*Делайте как вам Бог на мысль положит*» [6, с. 227], а також вирази як **Бог дасть** – «як буде, так і буде», напр.: «*Деньжонок теперь уже накопилось столько, что безбідно можно прожить года три за границею, а там что Бог даст*» [6, с. 201] та ін.

Присудкове слово **дастьбі** є композитом, що етимологічно пов'язаний із виразом **Бог дасть**, і в українській мові вживається: 1) у значенні відмови в чому-небудь або 2) заперечення, відсутності чого-небудь [9, т. 2, с. 214]. Саме із значенням «заперечення, відсутність чого-небудь» використовує цей етикетний вираз Т. Шевченко: «*Послав би вам грошей на все сіє, так **дастьбі**, до шеляга пропали*» [6, с. 80]. Етимологічно пов'язану зі словом **Бог** частку **бодай** Кобзар спорадично використовував для вираження сповненого іронії й виразної експресії «антипобажання», наприклад: «*Гуляю! Бодай нікому не довелось так гуляти. А що маємо робити!*» [6, с. 77]; «**Бодай і ворогові**

моєму лютому не довелося так каратись, як я тепер караюсь» [6, с. 80]. Однак, як підкреслює С. Богдан, «на противагу прокльонам, за формою до яких подібні такі вирази, їхнє змістове наповнення позитивне» [1, с. 47].

Традиційно пейоративну конотацію мають усталені вирази *бодай вони переказилися, бодай він здох, бодай йому і в пеклі добра не було*. Етимологічно пов'язану зі словом *Бог* частку *бодай* Кобзар спорадично використовував для висловлення крайнього невдоволення чиєюсь поведінкою, порівн.: «<...> скрізь був і все плакав, сплюндрували нашу Україну, катової віри, німота з москалями; – *бодай вони переказилися*» [6, с. 70]. Вони поодинокі трапляються в епістолярії Т. Шевченка, зокрема, в листі до Я. Кухаренка, але стосуються невідомого чорноморця, що дав Т. Шевченкові неправдиву інформацію про смерть його друга-адресата. Як зазначила С. Богдан, «функціонування таких одиниць у листах Шевченка факультативне» [1, с. 47].

Значна кількість наведених вище вигуківих формул-божінь засвідчує прадавнє антропологічне сприйняття українцями Бога, що має язичницьке коріння [5, с. 5].

Отже, у наведених мовноетикетних формулах відображено таку етноментальну особливість українців, як релігійність, що її з молоком матері всотував Кобзар. Активне використання в листах фразеологізованих, переважно вигуківих, звернень до Божої сили певною мірою зумовлене тенденцією до писемного фіксування «живої» народної мови, прагненням максимально інтимізувати епістолярне спілкування. Перспективним видається дослідження інших сакралізмів у листах Т. Шевченка, більшість із яких він сприймає як прецедентні, позначені глибоким символізмом, відповідно, їхнє використання уможлиблює передачу сокровених особистих переживань.

#### Список використаної літератури

1. Богдан С. К. Епістолярна поведінка українців у XIX – XX ст. : навч. посіб. / С. К. Богдан. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 272 с.
2. Загнітко А. Теорія сучасної лінгвоперсонології: рівні й категорії / А. Загнітко, Н. Загнітко // *Studia ukrainica posnaniensia. Zeszyt IV* [red. naukowy Tetiana Kosmeda]. – Poznan, 2016. – С. 23–32.
3. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : [моногр.] / Т. Космеда. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 349, [1] с.
4. Коцюбинська М. Х. Листи і люди: роздуми про епістолярну творчість / М. Коцюбинська. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – 584 с.
5. Кузь Г. Т. Вигуківі фразеологізми української мови : етнолінгвістичний та функціональний аспекти : автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Г. Т. Кузь. – Івано-Франківськ, 2000. – 19 с.
6. Листування Тараса Шевченка / за ред. С. Єфремова. – Репр. вид. – Черкаси : Брама – Україна, 2013. – 1056 с.
7. Овсянко-Куликовський Д. Н. Введение в ненаписанную книгу по психологи умственного творчества (научно-философского и художественного) / Д. Н. Овсянко-Куликовский // *Овсянко-Куликовский Д. Н. Литературно-критические работы* : в 2 т. – М. : Худ. лит., 1989. – Т. 1. – С. 8–50.
8. Піддубна Н. В. Вербалізація релігійних почуттів у листах Тараса Шевченка / Н. В. Піддубна // *Лінгвістичні дослідження* : [зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. – Вип. 39. – С. 97–103.
9. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
10. Спілкування християн у стандартних етикетних ситуаціях [Електронний ресурс] // *Дивен світ*: [сайт]. – Режим доступу: <http://old.dyvensvit.org/library/3545.html>.

#### Поддубная Н. В. Сакральный компонент в эпистолярном поведении Т Шевченко.

##### Аннотация

*В статье рассматриваются особенности употребления украинских сакральных формул, характерных для речевого этикета, в эпистолярии Т. Шевченко как проявления религиозности украинского народа в целом и самого поэта в частности. Показано, что активное употребление в письмах фразеологизированных, преимущественно междометных, обращений к Божьей силе в определенной мере обусловлено тенденцией к письменной фиксации Кобзарем «живого» народного языка, стремлением максимально интимизировать эпистолярное общение. С их помощью поэт не только выражает широкую гамму чувств, моделирует различные речевые жанры, но и выражает собственное уважительное отношение к Богу как к высшей сущности.*

**Ключевые слова:** сакральные формулы языкового этикета, языковая личность, фразеологизм, междометие, «живой» язык, эпистолярный, интимизация, речевой жанр.

#### Piddubna N. V. Sacral component in T Shevchenko's epistolary behavior.

##### Summary

*The article aims to clarify the characteristics use of Ukrainian sacred linguistic etiquette formulas in Shevchenko's epistolary as manifestation of Ukrainian people religiosity in general and the poet as a religious personality in particular.*

*The objective of the article was to describe and characterize the traditional language etiquette formulas of Ukrainians having religious origin or containing religious lexemes as their parts and find out their pragmatic use in T. Shevchenko's letters.*

*The subject of the research in the article - the religious vocabulary and phraseology in poet's epistolary.*

*The object of the research - the traditional formulas of language etiquette with sacred component.*

*Linguistic etiquette formulas reflect such ethno mental feature of Ukrainians as religiosity. Active use of phraseological, mainly exclamatory, appeals to the power of God in Shevchenko's letters to some extent is due to the tendency of written recording of "live" national language, the desire to make epistolary communication more intimate. But it is also an expression of his personal perception of God as the highest essence. With traditional linguistic etiquette formulas T. Shevchenko expresses a wide range of feelings, simulates different speech genres.*

*Prospects for research is to clarify the specifics of using other sacral units in Shevchenko's letters, most of which he perceives as precedents indicated by deep symbolism.*

**Key words:** *sacred linguistic etiquette formulas, linguistic identity, idiom, exclamation, «live» language, correspondence, intimate process.*

УДК 811.11+811.13

**Полюжин М. М.,**  
**доктор філологічних наук, професор,**  
**завідувач кафедри прикладної лінгвістики**  
**Ужгородського національного університету**  
**E-mail: natalie.venzhynovych@uzhnu.edu.ua**

### **ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНОЇ ПАРАДИГМИ ЗНАННЯ**

*У статті висвітлено актуальні завдання когнітивно-дискурсивної парадигми в сучасній лінгвістиці. Висловлюється думка про те, що сучасний лінгвістичний аналіз повинен бути спрямований на отримання достовірних даних із усіх доступних джерел, починаючи з лексикографічних і закінчуючи дискурсивними. Саме таким чином може бути реалізована мета опису структур знання, думок і оцінок, які стоять за кожною мовною одиницею, формою й категорією в дискурсі.*

**Ключові слова:** *когнітивно-дискурсивна парадигма, концептуалізація, категоризація, репрезентація, інтерпретація.*

Нинішній час характеризується радикальними змінами в засадах теоретичної лінгвістики, внаслідок чого простежується стрімкий розвиток наукових програм міждисциплінарних досліджень, спрямованих на подальше вивчення інтелекту людини під кутом зору її поглибленого знання світу. Відомості про мову все частіше розглядаються як невід'ємний і органічний складник сприйняття, пам'яті, уваги, мислення і т. ін. Проведення когнітивних досліджень спричиняються до появи нових уявлень про мову й мовні дані як про засоби доступу до роботи свідомості людини, а значною мірою – і до розуміння всієї природи й суті людини.

Без розуміння того, що когнітивна наука – це нова галузь досліджень, яка об'єднує всю інформацію про розум і мисленнєву здатність людини з багатьох наукових дисциплін: психології, лінгвістики, антропології, філософії та комп'ютерної науки [3, с. 9], не можна адекватно оцінити радикальність змін, що відбулися у сфері теоретичної лінгвістики і дають змогу по-новому розглянути актуальні її завдання та точніше окреслити сфери застосування когнітивної лінгвістики як особливого напрямку, що висуває свої власні наукові парадигми. Останні зосереджені на розв'язанні проблем, пов'язаних зі співвідношенням мовних структур зі структурами досвіду людини, знаннями й думками про навколишній світ. При цьому пропонуються нові методики й нові процедури аналізу, придатні для розв'язання назрілих проблем, до яких належить і когнітивно-дискурсивна парадигма знання, що виникла в надрах класичного когнітивізму [1].

Когнітивно-дискурсивна парадигма ставить перед собою такі завдання: 1) зрозуміти, як репрезентований світ у свідомості людини і які формати/структури знання можна виділити під час взаємодії людини з навколишнім середовищем; 2) як відбуваються в людині процеси впорядкування інформації, що надходять їй із різних каналів; 3) через які акти концептуалізації й категоризації світу відбувається таке впорядкування і яка різниця в цих актах; 4) як співвідносяться між собою в будь-якому з перелічених актів мисленнєвої діяльності дані з різних галузей інших когнітивних наук з відомостями, що впливають безпосередньо з мови.

Передумови і припущення у вітчизняній когнітивно-дискурсивній парадигмі, предметні царини її інтересів, підходи до проблем, що висуваються, і запропоновані способи їх розв'язання явно відрізняються від зарубіжних парадигм знання, оскільки базуються на лінгвістичних даних, тобто на тому, що може вибрати лінгвіст під час аналізу мовних явищ, одиниць, категорій та різних мовних